Workshop Jak se připravit na změnu knihovního softwaru **[1]**

Autor:

- CERNIŇÁKOVÁ, Eva [2], JANSOVÁ, Linda [3]

Číslo:

- 2019, ročník 28, číslo 3 [4]

Rubrika:

- Trendy v knihovnách [5]

Klíčová slova:

- knihovní software [6]

Region:

- 01 Praha [7]

Dne 7. října 2019 se v prostorách Národní knihovny ČR uskutečnil seminář Informační technologie v knihovnách 2019 [8], jehož hlavní náplní byl workshop Jak se připravit na změnu knihovního softwaru. Akci, které se zúčastnilo celkem 24 zájemců z ČR i ze Slovenska, uspořádala pražská organizace SKIP [9] ve spolupráci s Národní knihovnou ČR [10], Knihovnou Jabok [11] a Osvobozenou knihovnou, z. s. [12]

Seminář zahájila PhDr. Linda Jansová, Ph.D., z Národní knihovny ČR. Po uvítání účastníků připomněla, že akce navazuje na seminář Evergreen v českých knihovnách (první proběhl v roce 2013), jehož záběr byl v roce 2018 díky diskusi Modely provozu knihovního softwaru očima knihoven jako jeho uživatelů tematicky rozšířen. Shrnula také výsledky ankety věnované svobodnému softwaru a jeho využití v českých knihovnách [13], kterou pro účastníky červnové valné hromady SKIP a návazné konference Architektura knihoven připravil spolek Osvobozená knihovna.

Teoretický úvod

Pak již následovalo vystoupení Mgr. Evy Cerniňákové z Knihovny Jabok [14], která se problematice informačních technologií v knihovnách věnuje na Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a zároveň je koordinátorkou společného katalogu SPOK [15]. Ve své přednášce zdůraznila nejpodstatnější aspekty, které se vztahují k přípravě knihovny na změnu knihovního softwaru (systému). Připomněla, že **tuto změnu je vhodné pojímat jako projekt**. Je důležité si uvědomit, že se nejedná o záležitost jednotlivce, ale o **týmovou práci**. Podstatnou úlohu hraje jak komunikace se zřizovatelem, tak s pracovníky knihovny.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

[16]
Úvodní část semináře

Mezi první **přípravné kroky** by mělo patřit vytvoření časového plánu (obecně se – počítáno od prvních úvah o změně – doporučuje uvažovat o cca 18 měsících), rozmyšlení strategie přechodu, stanovení rozpočtu, příprava knihovního fondu a rovněž příprava dat (je třeba zvážit, která data budou převáděna, zda půjde např. i o objednávky). U dosud neautomatizovaných knihoven je nutno přidat krok spočívající v získání předčíslí čárového kódu, sigly a vyřízení dalších administrativních záležitostí.

Je také nezbytné **analyzovat** situaci a směřování knihovny, potřeby uživatelů a širší komunity, pracovní postupy, dostupné finanční a personální zdroje a technické a technologické zázemí a možnost rozšíření spolupráce knihovny o další subjekty.

Při **samotném procesu výběru softwaru** doporučila přednášející věnovat dostatečnou pozornost vytvoření seznamu požadovaných funkcí, volbě způsobu provozu, stanovení hodnoticích kritérií, procesu získávání informací o dostupných softwarech (získávání informací by nemělo být pouze věcí vedení, měli by se na něm podílet i řadoví zaměstnanci), oslovení potenciálních dodavatelů (vypsání výběrového řízení) a v neposlední řadě hodnocení obdržených nabídek.

Pokud se týká **praktické přípravy na změnu**, podstatnými kroky jsou uzavření smlouvy, nastavení systému a převod dat, testování, školení pracovníků (s využitím vlastních dat knihovny), informační kampaň pro uživatele a zajištění rutinního provozu.

Ještě **po změně** (po tzv. dnu D, který se volí s ohledem na provoz knihovny) často následuje ladění funkcí (to obvykle trvá několik měsíců); nemělo by se zapomínat ani na hodnocení změny a na uzavření původního softwaru.

Po celou dobu přípravy i realizace změny je velmi důležité udržovat motivaci pracovníků knihovny, připomínat, proč je změna potřebná a co přinese pracovníkům i uživatelům. Přednášející také doplnila, že i v období po realizaci přechodu na nový software je žádoucí přemýšlet o dalším rozvoji,

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

sledovat trendy i požadavky uživatelů a možnosti zapojení se do kooperativních projektů.

Všechny výše uvedené dílčí aspekty změny knihovního softwaru jsou podrobně rozebrány v **nové online metodické příručce** Připravujeme změnu knihovního softwaru **[17]**, kterou připravil Knihovnický institut Národní knihovny ČR.

[18]
Mgr. Eva Cerniňáková z Knihovny Jabok

Organizace workshopu

V návaznosti na teoretické základy problematiky L. Jansová seznámila přítomné s organizací workshopové části semináře a především s cílem workshopu. Tím bylo jednak sdílet praktické zkušenosti vztahující se k provozu a změně knihovního softwaru, jednak zjistit, co je podle zkušeností účastníků workshopu při přípravě knihovny na změnu knihovního softwaru nejdůležitější.

Workshop byl založen na práci ve skupinách. Těch bylo celkem pět, z toho se ve čtyřech případech jednalo o pětičlenné skupiny a v jednom případě o skupinu čtyřčlennou. Do skupin byli účastníci rozděleni náhodně (na základě barvy kuličky, kterou si vylosovali při prezenci). Díky tomu byli ve skupinách zastoupeni pracovníci z různých typů knihoven.

Náplň dílny připravila E. Cerniňáková. Vycházela přitom jednak z obsahu diskuse Modely provozu knihovního softwaru očima knihoven jako jeho uživatelů [19], která se uskutečnila v říjnu 2019, jednak z workshopu Příprava projektu změny knihovního softwaru, který byl součástí pátého ročníku konference Elektronické služby knihoven [20], jenž proběhl v květnu 2019 ve Zlíně.

Otázky, kterým byla věnována pozornost, přihlášení obdrželi týden před seminářem, takže o různých dílčích aspektech tématu mohli přemýšlet předem a být na workshop informačně připraveni. Tato příprava zároveň přispěla k tomu, že bylo možné věnovat více prostoru samotným diskusím ve skupinách.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

Práce ve skupinách probíhala tak, že každá skupina měla k dispozici otázky, ke kterým zvolený zapisovatel (jeden z členů skupiny) zaznamenával odpovědi všech členů skupiny. Po ukončení práce ve skupinách byly souhrnné výsledky zaznamenávány na papírovou tabuli (flipchart).

Nyní již uveďme konkrétní otázky, na které byly hledány odpovědi:

1. Název knihovny
2. Typ knihovny (veřejná, odborná, popř. možno více upřesnit)
3. Počet zaměstnanců (přepočtených úvazků)
4. Počet knihovních jednotek
5. Počet uživatelů
6. Vaše pozice v knihovně
7. Který knihovní software používáte (pokud víte, prosím upřesněte i jeho verzi)?
8. Od kterého roku Vaše knihovna tento software používá?
9. Kdo se o provoz softwaru ve Vaší knihovně stará (externí firma, zaměstnanci, popř. jak jsou činnosti rozděleny)?
10. V jaké podobě software provozujete (software jako služba, vlastní instalace na hardwaru na vlastním hardwaru, vlastní instalace na hardwaru u externí firmy, společná instalace softwaru používaná více knihovnami apod.)?
11. Jak velké personální kapacity věnujete ve své knihovně provozu knihovního softwaru?
12. Jak jste se stávajícím modelem provozu spokojeni? Vidíte v některých oblastech rezervy (pokud ano, jaké konkrétně)?
13. Čeho si na Vámi používaném knihovním softwaru ceníte?
14. Co považujete za jeho hlavní nevýhodu?
15. Uvažujete o změně knihovního softwaru (přechodu na zcela odlišný software nebo novou verzi stávajícího softwaru, pokud ji dodavatel nabízí)? Pokud ano, proč?
16.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

Jak byste při přechodu na nový knihovní software postupovali? Čím byste v rámci příprav začali? Kde byste hledali potřebné informace?

17. Co podle Vás představuje největší rizika přechodu na nový knihovní software (případně přechodu na novou verzi stávajícího softwaru)?

18. Uvažujete o zachování stejného modelu provozu knihovního softwaru nebo spíše o jeho změně?

19. Co považujete za důležité?

20. S čím si nevíte rady (potřebujete pomoci)?

21. Jaké jsou Vaše aktuální nebo dřívější zkušenosti v této oblasti (příklady dobré praxe, na co si dát pozor, co byste udělali jinak, kdybyste byli věděli, co víte teď)?

Byly tedy zařazeny jak otázky základní/identifikační (především název knihovny a základní statistické údaje o knihovně), tak otázky, jejichž smyslem bylo zjistit konkrétní fakta vztahující se k provozu aktuálně používaného knihovního softwaru i plány v této oblasti do budoucna a představy o jejich praktické realizaci.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

[21]
Jedna ze skupin při práci

Výsledky práce skupin

Pokud se týká **typu knihovny**, 14 účastníků workshopu pracovalo ve veřejných knihovnách a zbylých deset v knihovnách odborných. Zastoupeni byli jak pracovníci **malých knihoven** (nejmenší byly dvě knihovny s jedním přepočteným úvazkem), **tak pracovníci knihoven středních a velkých** (největší knihovnou byla knihovna se 130 přepočtenými úvazky). Z hlediska **velikosti knihovního fondu** se rovněž jednalo o široké spektrum knihoven – dvě nejmenší knihovny disponovaly 26 tisíci svazky, naopak největší instituce 2,5 miliony knihovními jednotkami. **Počet uživatelů** se pohyboval od pouhých padesáti do čtyřiceti tisíc. Při prezentaci výsledků práce skupin byli účastníci požádáni o hrubou kategorizaci knihoven podle velikosti; takto bylo zjištěno následující rozložení: **pět malých, dvanáct středních a sedm velkých knihoven**.

Pokud se týká **pracovního zařazení** zúčastněných, v devíti případech šlo o vedoucí knihoven, v sedmi případech o systémové knihovníky a v osmi případech o knihovníky odborné (v případě, že daná osoba zastávala v knihovně více úloh, byla vybrána vyšší pozice, tj. např. pokud někdo byl vedoucí knihovny a zároveň systémový knihovník, je započítán mezi vedoucí knihovny; odbornými knihovníky jsou v tomto pracovním členění míněni všichni knihovníci, kteří nepracují na pozici systémového knihovníka).

Pestré bylo i **zastoupení** jednotlivých **knihovních softwarů** – osm knihoven používalo Clavius, šest Aleph, čtyři Virtuu a vždy po jedné knihovně další softwary (ARL, Bach, DaWinci (Medvik), OCLC-OLIB, Tritius a Verbis).

Nejdéle aktuálně používaným knihovním softwarem byl OCLC-OLIB (od roku **1996**), nejkratší dobu (od roku **2019**) byl v jedné z knihoven využíván Tritius. Nejčastěji (v pěti případech) se jako rok, od něhož je používán aktuální software, vyskytoval rok 2005.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

Pokud se týká toho, **kdo se o provoz softwaru v knihovnách stará**, podařilo se identifikovat šest případů, kdy se o software stará knihovna vlastními silami (s využitím pracovní kapacity svých zaměstnanců), osm případů, kdy software spravuje externí subjekt, šest případů, kdy se o správu dělí pracovníci knihovny a externí subjekt, a konečně čtyři případy (vysokoškolské knihovny), kdy na správě spolupracují pracovníci knihovny s jinou organizační složkou instituce (výpočetním centrem).

Pokud jde o **formu provozu softwaru**, v sedmnácti případech knihovny využívají vlastní instalace a v sedmi případech se jedná o službu poskytovanou externím subjektem.

Z hlediska **pracovních úvazků věnovaných správě knihovního softwaru** se nejčastěji (v devíti případech) objevoval jeden úvazek, na druhém místě se (s šesti výskyty) umístil nulový úvazek (to souvisí s provozem zajišťovaným externě), na třetím místě (v pěti případech) dva úvazky. Ve třech knihovnách se problematice věnují pracovníci v rozsahu 1,5 přepočteného úvazku, v jedné knihovně se vyskytuje poloviční úvazek.

Na otázku, zda jsou **se stávajícím způsobem provozu knihovního softwaru spokojeni**, čtrnáct účastníků workshopu odpovědělo kladně (pět je určitě spokojeno, devět spíše spokojeno) a deset záporně (tři jsou spíše nespokojeni a sedm je určitě nespokojeno).

U následujících otázek – na rozdíl od těch dosavadních – již neplatí, že součet vyskytujících se odpovědí odpovídá celkovému počtu účastníků workshopu (tj. číslu 24); v těchto případech mohlo být uvedeno více odpovědí zároveň.

Na aktuálně používaném softwaru **si účastníci cení** především:

- otevřenosti dat ve smyslu přístupu do databáze (sedm výskytů);
- sdílené katalogizace (šest výskytů);
- jednoduchosti (šest výskytů);
- uživatelské přívětivosti (pět výskytů);
- spolehlivosti (čtyři výskyty);
- rychlosti (čtyři výskyty);
- funkčnosti (dva výskyty);
- podpory firmy (dva výskyty);
- rozšiřitelnosti (jeden výskyt);
- zajištěného vývoje a sledování trendů (jeden výskyt).

Z nevýhod byly zmiňovány:

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

- ukončený vývoj (devět výskytů);
- pomalost (sedm výskytů);
- zastaralý systém (šest výskytů);
- finanční náročnost (pět výskytů);
- nedostatečný vývoj (čtyři výskyty);
- malá možnost úprav (tři výskyty);
- skutečnost, že software obsahuje chyby (dva výskyty);
- komunikace s dodavatelem (dva výskyty);
- skutečnost, že systém není online (jeden výskyt);
- neergonomičnost (jeden výskyt);
- složitost (jeden výskyt);
- hardwarová náročnost (jeden výskyt).

Dvanáct účastníků workshopu zmínilo, že jejich knihovna uvažuje o **změně knihovního softwaru** (přechodu na zcela odlišný software nebo novou verzi stávajícího softwaru, pokud ji dodavatel nabízí), devět účastníků uvedlo, že o změnu plánuje výhledově, a pouze tři účastníci odpověděli, že změnu jejich knihovna nemá v plánu.

Při hledání odpovědi na otázku, **jak by při přechodu na nový knihovní software postupovali**, čím by začali a kde by hledali potřebné informace, účastníci uváděli:

- zkušenosti odjinud, tj. z jiných knihoven;
- analýzu dostupných knihovních softwarů;
- analýzu potřeb;
- analýzu procesů;
-

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

požadavky zaměstnaců;

- praktické ukázky systémů;
- informace ze vzdělávacích akcí;
- zachování specifické funkcionality;
- zajištění financí.

Z rizik souvisejících se změnou knihovního softwaru bylo zmíněno:

- nezachování specifických funkcí;
- ztráta dat (nesprávná konverze dat);
- změna procesů;
- nedostatečnost hardwaru (a v souvislosti s tím vícenáklady);
- ztráta kontroly nad daty (cloud);
- panika.

Celkem 17 účastníků uvedlo, že je pro zachování stejného **modelu provozu softwaru**, pět účastníků pro zachování dosavadního modelu nebylo a zbylí účastníci neměli konkrétní názor nebo pro ně tato otázka nebyla důležitá.

V odpovědích na otázku, **co považují při změně softwaru za důležité**, účastníci zdůraznili následující body:

- důkladná příprava;
- mít předem dostatek informací;
- spolupráce knihoven;
- vhodné načasování;
- dobrá podpora ze strany dodavatelů;

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

- zajištěný vývoj;
- komunikace v rámci instituce;
- spokojenost uživatelů i zaměstnanců;
- funkčnost;
- důvěryhodnost dat (správné statistiky);
- kvalifikovaní školitelé;
- cena;
- nepanikařit.

Účastníci si podle svých vlastních slov **nevědí rady s tím, jak**:

- stanovit kritéria pro výběr;
- získat objektivní informace;
- podrobně analyzovat procesy a potřeby;
- správně převést data;
- správně nastavit nové procesy;
- sehnat peníze.

Na základě svých **dosavadních zkušeností v této oblasti** účastníci workshopu při změně knihovního softwaru doporučovali:

- provést dobrou přípravu, průzkum;
- provést důslednou kontrolu dat;
-

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

perfektně formulovat požadavky do výběrového řízení;

- nezapomenout na zálohy;
- zhodnotit perspektivnost (vývoje) softwaru;
- spolupracovat při výběru se zaměstnanci;
- testovat;
- neuspěchat to;
- dát si pozor na vše.

Zmíněna byla rovněž negativní zkušenost se zapracováním požadavků a reakcí servisu.

Souhrnné výsledky workshopu

Na základě získaných a vzájemně sdílených odpovědí na výše uvedené otázky proběhla závěrečná diskusní část workshopu, při které byla hledána odpověď na shrnující otázku **Co je při přípravě knihovny na změnu knihovního softwaru nejdůležitější?**

Tato odpověď vznikala tak, že se postupně vyjadřovali všichni účastníci workshopu s tím, že sdělovali pouze svůj souhlas s doposud zaznamenanými body (mohl být vyjádřen i nesouhlas, ale k tomu nedošlo, mezi účastníky panovala shoda) nebo do seznamu přidávali i svůj vlastní bod.

Získané odpovědi byly po workshopu pro přehlednost rozděleny do tří tematických okruhů, jimiž jsou:

- obecné předpoklady realizace projektu;
- prostředí knihovny;
- výběr knihovního softwaru a příprava na přechod.

Obecnými předpoklady realizace projektu jsou:

- podpora ze strany zřizovatele;
- dobře nastavené projektové řízení;
- zajištění financí;

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

- podpora ze strany dodavatele;
- snaha na nic nezapomenout.

Z hlediska **prostředí knihovny** je nejdůležitější:

- komunikace v rámci knihovny;
- udržení morálky v knihovně;
- motivace pracovníků a uživatelů knihovny (společný tah na branku);
- identifikace slabých míst knihovny;
- analýza potřeb uživatelů.

Při výběru knihovního softwaru a přípravě na přechod hrají klíčovou roli:

- analýza možností softwaru vzhledem k potřebám knihovny;
- dostupnost dokumentace funkcí vybraného knihovního softwaru;
- správný výběr knihovního softwaru (se zajištěným vývojem);
- dobrá příprava dat;
- korektní převedení dat.

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

[22]
Hledání odpovědi na závěrečnou otázku

Závěrem

Podle ohlasů účastníků se workshop, jehož se zúčastnili knihovníci ze všech koutů ČR i z východního Slovenska (nejzápadnější účastník dorazil z Plzně, nejvýchodnější z Bardejova), vydařil. 95 % z 20 účastníků, kteří vyplnili evaluační formulář, akci pokládalo za přínosnou, 60 % účastníků se určitě chystá uplatnit získané poznatky v praxi (dalších 25 % respondentů se je spíše chystá uplatnit) a 90 % z těch, kteří dotazník vyplnili, uvedlo, že má zájem o účast na další akci podobného zaměření. Předběžně proto plánujeme na tuto akci v roce 2020 navázat seminářem/workshopem, který se zaměří na další aspekty vztahující se k provozu informačních technologií v knihovnách.

Poděkování: Za spolupráci při přípravě podkladů děkujeme Mgr. Lence Maixnerové z Národní lékařské knihovny.

Autorem fotografií je Václav Jansa ze spolku Osvobozená knihovna. Další fotografie najdete na Facebooku [23].

URL zdroje: https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-3/workshop-jak-se-pripravit-na-zmenu-knihovniho

Odkazy
[1] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-3/workshop-jak-se-pripravit-na-zmenu-knihovniho

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828

[2] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/autori/cerninakova-eva
[3] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/autori/jansova-linda
[4] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2019-rocnik-28-cislo-3
[5] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/rubriky/trendy-v-knihovnach
[6] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/knihovni-software
[7] https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/regiony/01-praha
[8] https://www.skipcr.cz/regiony/01-praha/akce/skip-pro-praxi/seminar-informacni-technologie-v-knihovnach-2019/
[9] https://www.skipcr.cz/regiony/01-praha/
[10] https://www.nkp.cz/
[11] https://knihovna.jabok.cz/cs
[12] https://www.osvobozena-knihovna.cz/cs
[13] https://docs.google.com/presentation/d/1vVIIggwWwhZeSWae-y3zgl3pQIWgPQrzRMhv9GTv2eM/edit#slide=id.g64aa3e1fce_0_63
[14] https://docs.google.com/presentation/d/1CFblCoDC29PljAznRkWCqVoZfksytYhqHO3TLy93KaI/edit?usp=sharing
[15] https://spok.jabok.cuni.cz/eg/opac/home
[16] https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/648/cerninakova1.jpg
[17] https://prirucky.ipk.nkp.cz/aks/start
[18] https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/648/cerninakova2.jpg
[19] https://www.skipcr.cz/regiony/01-praha/akce/skip-pro-praxi/evergreen-v-ceskych-knihovnach-2018
[20] https://www.kfbz.cz/elektronicke-sluzby-knihoven-konference
[21] https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/648/cerninakova3.jpg
[22] https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/648/cerninakova4.jpg
[23] https://www.facebook.com/media/set/?set=a.791662847918801&type=3

© Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2017–2024
ISSN 1213-5828